

Gevonden architectuur

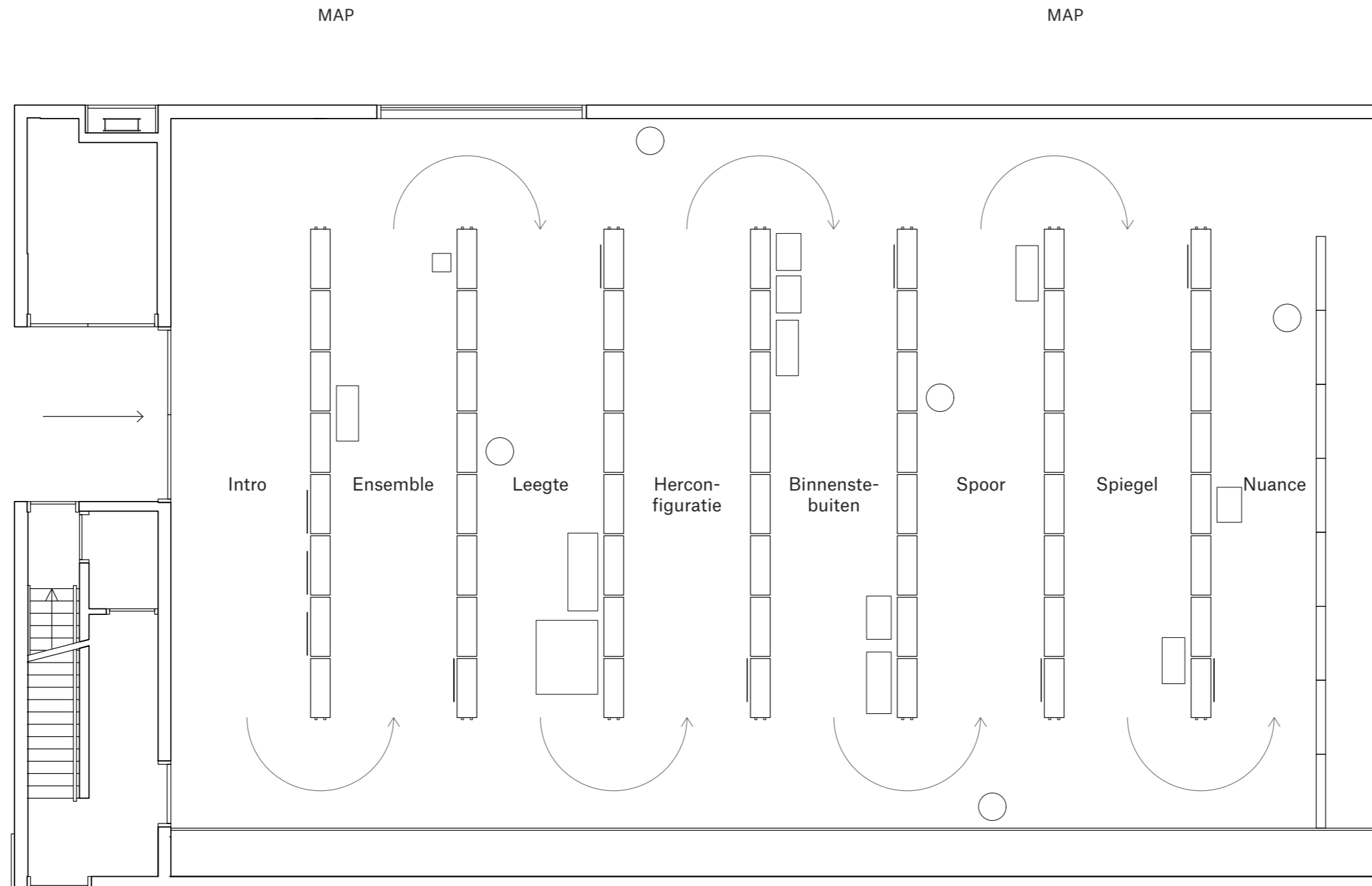
Experimenten in conservatie

Als samenleving moeten we zorgzaam omgaan met onze gebouwde omgeving. Gebouwen en plekken dragen de sporen van collectieve en individuele verhalen. Ze kunnen een rol spelen in de manier waarop we de uitdagingen van klimaatverandering, migratie, globalisering en sociale inclusie aanpakken. De bestaande gebouwde omgeving weerspiegelt niet alleen de verzamelde kennis uit het verleden, ze verhoudt zich ook tot de toekomst, met andere invullingen en nieuwe technologieën.

Door de verhaallijnen die we in de bestaande architectuur aantreffen te gebruiken als inspiratie voor hedendaagse interventies of door ze ermee in contrast te brengen, wordt een waaier aan architecturale experimenten mogelijk. Die kunnen spannende en soms verrassende interacties opleveren tussen verleden, heden en toekomst. Ze overstijgen een functionele benadering van architectuur, dagen het verschil tussen beschermde monumenten en andere bestaande gebouwen uit en laten ruimte voor twijfel en bijstellingen. Welke delen van gebouwen moeten we behouden en zorgvuldig restaureren? En welke mogen we verwijderen? Die vragen worden vanuit verschillende invalshoeken benaderd: vanuit het collectieve geheugen, als het gaat om duurzaamheid of in functie van erfgoed met mogelijk controversiële betekenissen.

In deze tentoonstelling identificeren we zeven experimentele benaderingen met betrekking tot ingrepen in bestaande gebouwen en ruimten. We benoemen deze experimenten bewust met duidelijke ruimtelijke termen: ensemble, leegte, herconfiguratie, binnenstebuiten, spoor, spiegel en nuance. Zeven transformatieprojecten, gerealiseerd door architecten uit Vlaanderen en Brussel, worden verteld door de lens van een specifiek experiment. Zij spelen de hoofdrol in deze tentoonstelling, terwijl een visuele wolk van referentieprojecten hen vergezelt. Samen tonen ze hoe vergelijkbare experimenten in het verleden zijn uitgevoerd of vandaag internationaal worden geïmplementeerd.

Het tentoonstellingsontwerp van FELT architecture & design volgt de principes van de tentoonstelling zelf en verkent de mogelijkheden van de tentoonstellingsruimte als 'gevonden architectuur'. Door gebruik te maken van de bestaande houten vloerplanken en de verlaagde plafondpanelen in deze ruimte, creëren ze gangen voor de zeven experimenten.

Organisatie en productie

Vlaams Architectuurinstituut
DE SINGEL

Curatoren

Sofie De Caigny, Hülya Ertas
Bie Plevoets UHASSELT

Scenografie

FELT architecture & design

Video en montage

Jonathan Ortegat

Projectcoördinator

Hülya Ertas VAi

Productieleiding

Eva Pot VAi
Jessie Bervoets DE SINGEL

Coördinatie technische productie

Guy Anthoni DE SINGEL

Techniek en opbouw

Lorenzo De Brabandere, Casimir Franken

Video installatie

Vertigo Creative Studio

Vertaling en eindredactie

Koen Van Caekenberghe EN-NL
Marianne Thys NL, Patrick Lennon NL-EN

Pers en communicatie

Egon Verleye VAi

Directeur Vlaams Architectuurinstituut

Sofie De Caigny

Met dank aan

noAarchitecten, AgwA, architecten jan de vylder inge vinck, Aslı Çiçek, Eagles of Architecture, Korteknie Stuhlmacher Architecten, Robbrecht en Daem architecten, Carton123 architecten, Universiteit Hasselt, Team Vlaams Architectuurinstituut

Het boek *Gevonden architectuur*.

Experimenten in conservatie vergezelt de tentoonstelling.

In samenwerking met

Het Vlaams Architectuurinstituut wordt gesubsidieerd door de Vlaamse Overheid

Het programma in 2023-2024 wordt mee mogelijk gemaakt door de structurele partners

Reynaers Aluminium, Febelcem, Gyproc, Bulo, Stone, Wienerberger, Forster

Verantwoordelijke uitgever

Sofie De Caigny,
Vlaams Architectuurinstituut vzw
Jan Van Rijswijcklaan 155, 2018 Antwerpen

Ensemble

Soms lijkt de hedendaagse situatie van een gebouw of een site onsamenhangend of onvolledig. De materialen, de vormtaal of de schaal van de verschillende onderdelen zijn niet op elkaar afgestemd of het verhaal dat wordt verteld lijkt onvolledig. Door de toevoeging van nieuwe elementen aan een bestaand gebouw of stadsgezicht kan dat gebouw of die omgeving een geheel worden en kan het zo de geschiedenis ervan verrijken.

© Kim Zwarts

Het Steen

Het Steen wordt vaak omschreven als het oudste gebouw van Antwerpen. Het dateert uit de dertiende eeuw en was een van de stadspoorten, opgetrokken op de resten van de vroegmiddeleeuwse vestingmuur. Door verschillende restauraties, verbouwingen en uitbreidingen miste Het Steen eenheid. In het ontwerp van noAarchitecten is de bescheiden, functionele uitbreiding uit de jaren 1950 vervangen door een nieuwe vleugel.

Dat volume neemt de vormtaal van de burcht over, maar op een meer abstracte en robuuste manier. De architecten lieten zich daarvoor inspireren op Edwin Lutyens' ontwerp voor Drogo Castle, dat aan het begin van de twintigste eeuw gebouwd werd volgens de principes van een middeleeuws kasteel. Met deze ingreep toont Het Steen zich opnieuw als een ensemble, waarbij de

verschillende bouwfases een eenheid vormen. Toch blijven ze elk duidelijk herkenbaar.

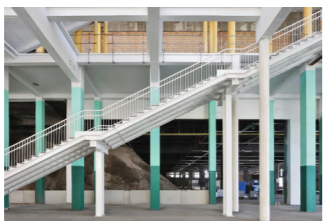
Ontwerp: noAarchitecten, UTIL Struikturstudies, hp engineers, Daidalos Peutz

Leegte

Architectuur wordt vaak geassocieerd met de creatie van een ruimte, de bouw van constructies en de toevoeging van vormen en materiaal. Maar architectuur kan ook tot stand komen door net materialen weg te nemen. Zo betekent 'verwijdering' hier een methode om erfgoed te 'behouden'. Deze aanpak stelt de notie van functionele ruimte ter discussie door voort te bouwen op de betekenis van leegte als ruimtelijke ervaring.

Chapex

Chapex is een enorm gebouw van meer dan 60.000 m², gelegen in Charleroi en bestemd voor congressen en conferenties. Het stadsbestuur organiseerde in 2015 een open wedstrijd om het gebouw te renoveren voor publieke functies met een laag energieverbruik. De ontwerpers stelde daarop voor om de volumes binnenin te verkleinen en de omvang van de geklimatiseerde ruimten te beperken. Ze maakten een leegte in de middenas door het gebouw te ontdoen van zijn gevel en muren, waardoor een binnentuin ontstaan is. Deze schijnbaar eenvoudige ontmanteling heeft een reeks mogelijkheden gecreëerd.

© Filip Dujardin

Het open volume dient als een semi-openbare ruimte, die het stadscentrum verbindt met het postindustriële landschap onderaan de helling. Het functioneert ook als het centrale knooppunt van het gebouw tussen de congres- en expohallen enerzijds en de multifunctionele parkeerruimten gestapeld aan weerszijden van de binnentuin anderzijds.

Ontwerp: AjdvivgWA: AM architecten jan de vylder inge vinck – AgwA

Herconfiguratie

De herconfiguratie van architecturale fragmenten kan een manier zijn om een kritische lezing van het verleden te introduceren. De herinrichting van delen van gebouwen en het hergebruik van materialen en architecturale elementen komen vaker voor in tijden waarin (ruwe) materialen schaarser worden. Tegelijk kan deze aanpak louter ecologische beweegredenen overstijgen en architectuur betekenis geven.

Openluchtdepot van de collectie Kunst in de Stad

Het openluchtdepot van de collectie Kunst in de Stad in Antwerpen bevindt zich in het Middelheimmuseum, een voormalig kasteelpark waar sinds 1950 beelden worden tentoongesteld. De beelden die in het depot zijn opgeslagen, stonden oorspronkelijk elders in de stad, maar werden uit het straatbeeld verwijderd. Architecte Aslı Çiçek experimenteerde met herconfiguratie op verschillende niveaus. Ze hergebruikte sokkels uit het depot en voegde nieuwe betonnen sokkels toe, ze haalde sculpturen van hun oorspronkelijke voetstukken en vormde nieuwe configuraties. Op die manier heeft ze nieuwe relaties doen ontstaan tussen de beelden onderling en tussen de sculpturen

en de toeschouwers. Nieuwe verhaallijnen kwamen tot leven. De meeste standbeelden stonden oorspronkelijk op hoge, monumentale sokkels en torenden boven de voorbijgangers uit. Nu bevinden ze zich op lage voetstukken, vaak op ooghoogte van de bezoekers.

Ontwerp: Aslı Çiçek

© Tom Cornille

Binnenstebuiten

Volgens het modernistische denken is de gevel de uitdrukking van het interieur van een gebouw. Ingrepen in bestaande interieurs dagen die stelling al geruime tijd uit. Tegenwoordig zijn er verschillende, nieuwe ontwerphoudingen die de wisselwerking tussen binnen en buiten herdenken, door bijvoorbeeld het ontwerp van dubbele gevels, de creatie van overgangsruidten tussen stad en interieur en de afstemming van het interieur op de gevels.

© Filip Dujardin

Stadhuis van Mortsel

In 2016 besloot het bestuur van Mortsel dat er een nieuw stadhuis moest komen als bruisend hart van de lokale gemeenschap. Naast stadsdiensten zou het gebouw een

bibliotheek, een café en een foyer met een polyvalente zaal huisvesten. Eagles of Architecture won de architectuurwedstrijd met een ontwerp dat het bestaande stadhuis binnenstebuiten keerde. Bij die transformatie kozen de architecten ervoor om de schil van het bestaande gebouw uit 1964 te behouden. Binnen de bestaande gevels ontdebelden ze de voorgevel over bijna de hele lengte, met uitzondering van de twee ruimten aan de uiteinden. Vervolgens integreerden ze twee transversale volumes, bestemd voor de trappen en sanitaire voorzieningen. De grootte en positie van die volumes bepaalden de verdere uitwerking van het gebouw. Door de ramen in de nieuwe binnenmuren te kopiëren volgens het ritme van de gevel, creëerden ze visuele verbindingen tussen binnen en buiten. Op plaatsen waar het maken van openingen in de muren onmogelijk was, verdubbelden ze de ramen als afdrucken van de gevels in het interieur.

Ontwerp: Eagles of Architecture

Spoor

De geschiedenis van een gebouw valt af te lezen aan de sporen of littekens die zichtbaar zijn in zijn architectuur. Restauratie in de traditionele zin probeert een gebouw terug te brengen naar een historische staat en wist zo onvermijdelijk een aantal van die sporen uit. We kunnen er ook voor kiezen om de verschillende historische lagen naast elkaar te laten bestaan, te overlappen of met elkaar in dialoog te gaan.

Het Predikheren

Het dominicanenklooster in Mechelen werd gebouwd in de zeventiende eeuw en is in de loop der tijd meermaals verbouwd. Aangezien het klooster lang leeg heeft

gestaan, waren zowel de binnen- als de buitenkant sterk in verval geraakt. Het architectenteam besloot het gebouw niet te herstellen in de staat van zijn hoogtijdagen. In de plaats daarvan consolideerden ze het gebouw en de interieurs zoals ze die aantroffen. Ze behielden de sporen van het turbulente verleden, waarbij ze alle lagen van het gebouw op gelijke voet behandelden. In het interieur bewaarden de ontwerpers de verschillende verlagen op de muren en gewelfde plafonds naast elkaar. Waar herstellingen nodig waren, gebruikten ze oude bakstenen. Voor het herstel van grotere oppervlakken lieten ze een nieuwe baksteen produceren die op de originele kloostersteen leek, maar door zijn andere textuur als nieuw herkenbaar is. De restauratie plaatst verschillende tijdslagen in plaats van historische afwegingen.

Ontwerp: Korteknie Stuhlmacher Architecten, Callebaut Architecten, Bureau Bouwtechniek

© Luuk Kramer

Spiegel

In de beeldende kunst, literatuur en muziek wordt het spiegelen van oude meesters binnen een hedendaagse context vaak gelijkgesteld met de creatie van origineel werk. In de hedendaagse architectuur onderschatten we echter vaak de waarde van het 'architecturale citaat'. Het spiegelen van architecturaal erfgoed kan vandaag net een manier zijn om zinvolle ingrepen in het stedelijk weefsel te genereren, waarbij aan

het collectieve geheugen van een gemeenschap betekenis wordt toegevoegd.

© Kristien Daem

© Filip Dujardin

Boekentoren / Rijksarchief

Terwijl ze werkten aan de restauratie en uitbreiding van de Boekentoren, een ontwerp van Henry van de Velde, wonnen Robbrecht en Daem architecten ook de wedstrijd voor het ontwerp van het Rijksarchief in Gent. De twee gebouwen liggen niet alleen dicht bij elkaar, ze hebben ook vergelijkbare functies. Hierdoor konden de architecten verschillende ruimtelijke en organisatorische elementen die ze van van de Velde hadden leren kennen, verder ontwikkelen in het Rijksarchief. Geïnspireerd door de meester plaatsten ze de massieve witte toren met de archiefopslag prominent op de hoek van de straat. Net als de Boekentoren contrasteert de robuuste opslagplaats van het Rijksarchief met het horizontale volume van de leeszalen, die voorzien zijn van langwerpige ramen in de zijmuren en van dakramen. In beide gebouwen hebben de ontwerpers de opslagruimten verdeeld over de toren en de ondergrondse verdiepingen.

Ontwerp Boekentoren: Robbrecht en Daem architecten

Ontwerp Rijksarchief: Robbrecht en Daem architecten, Arch & Teco Architecture & Planning

Nuance

Het renoveren of herbesteden van gebouwen maakt vaak deel uit van ambitieuze

en grootschalige projecten, waarbij de nieuwe ingreep een expressief gebaar maakt naar het bestaande. De kwaliteit en de vindrijkheid van een project liggen in veel gevallen eerder in de eenvoud en het vermogen om met bescheiden middelen impact te hebben. Het kan daarbij gaan om een verandering in het gebruik van het gebouw, maar ook om een verandering in de betekenis.

Malibran

Malibran is een jeugdhuis in de Brusselse gemeente Elsene, op een steenworp van het Flageyplein. De genuanceerde ingrepen van Carton123 architecten zorgen ervoor dat het nieuwe jeugdhuis niet als een vreemde eend in de bijt opduikt in het bestaande stedelijk weefsel. Het voegt er zich veeleer rustig in. De architecten transformeerden het interieur van een voormalige huiselijke ruimte in een jeugdhuis en voegden een nieuw volume toe in de richting van het perceel aan de achterzijde van het gebouw. De ingrepen in de bestaande gevel onthullen een dubbele houding die zowel op het oude als het nieuwe gericht is en die het ontwerp van het toegevoegde volume ook stuurt. De kleur van de bakstenen en het patroon van het metselwerk zetten zich voort in het nieuwe volume met oversized terracotta panelen. Op de verbindingsas tussen het oude gebouw en de nieuwe aanbouw vormt de keuken, samen met de barbecue op de binnenplaats, het kloppende hart van dit jeugdhuis.

Ontwerp: Carton123 architecten

Séverin Malaud
© Urban.brussels